

Příběh Berlín

Světová
metropole
odkrývá svá
tajemství

Martin Jonáš &
Veronika Jonášová

Mladá fronta

MLADÁ FRONTA

Martin Jonáš & Veronika Jonášová

Příběh Berlín

**Světová metropole
odkrývá svá tajemství**

Příběh Berlín

Martin Jonáš
Veronika Jonášová

Kryštofovi a Laře

Text © Martin Jonáš, Veronika Jonášová, 2017

Foto © Martin Kučmin, Martina Kohnová, Jan Línek, 2017

ISBN 978-80-204-4378-6

„Před Bohem je každý z nás Berlíňan.“

Theodor Fontaine

*„Berlíňané jsou nevlídní a bezohlední, ošuntělí
a přechytralí, Berlín je odpudivý, hlučný, špinavý
a šedivý. Kam se člověk podívá, vidí staveniště
a přečpané silnice – ale přesto je mi líto všech lidí,
kteří neměli příležitost zde žít.“*

Anneliese Bödeckerová, berlínská streetworkerka

„Berlín nemá půvab, zato má děsivou energii.“

Anthony Bertram

Berlín je pro mě ta nejpřirozenější destinace na světě. Právě do Berlína jsem se vydal na své první zahraniční toulky – byly mi tehdy tři roky a mohli jsme jen do východní části města. V Berlíně jsem jen pár měsíců po pádu Zdi poprvé vstoupil na půdu vytouženého a legendami opředeného „Západu“. Bývalou železnou oponu jsem nicméně překročil v místech, kde se nachází napůl divoký lesopark, takže katarze ze setkání s vyspělou civilizací byla slabší, než jsem čekal.

Když jsem se rozhodoval, kam jít studovat do zahraničí, Berlín byla odpověď číslo jedna. Přijel jsem však v době nejhlubší hospodářské mizerie, město bylo na pokraji krachu a ve sklepech mé domovské Humboldtovy univerzity se přemnožili hlodavci, protože chyběly peníze na deratizaci.

A dělat berlínského zpravodaje bylo pak jen završením mého dosavadního pendlování.

Nikdy jsem se netajil tím, že existují města, která jsou na první pohled mnohem líbivější. Přesto trvám na tom, že Berlín je v podstatě lázeňské město. Místo ozdravných procedur pro tělo ale nabízí kúru pro duši sešňěrovanou konvencemi.

Touha napsat o různých formách této terapie mě pojala za volantem, při jedné z mnoha cest z Prahy do Berlína. Tato kniha proto vznikla v podstatě jako road movie, a jak známo, správný hrdina tohoto žánru by měl v průběhu cesty projít změnou. Skutečně si myslím, že cesta do Berlína může člověka změnit (podle mě většinou k lepšímu). V posledních letech se ale změnil i Berlín, a to dost zásadně.

Knihu bych chtěl věnovat nejen své manželce (a spoluautorce), ale i Berlíňanům, na které jsem mnohokrát nahlas nadával, kteří mě svou směsí akurátnosti a rozevlátosti několikrát dohnali na pokraj šílenství, které ale považuji za jednu z nejlepších forem druhu homo sapiens, jež v tuto chvíli pobíhá po planetě.

Martin Jonáš

Pamatuju si to jako dnes. Zrovna jsem se po dvou letech na mateřské vrátila do práce a natáčela rozhovor s jedním manažerem, když mi zavolal Martin. „Tak jsem dostal nabídku jet pracovat do Berlína jako zpravodaj,“ sdělil mi. *Proboha, budu se stěhovat*, napadlo mě hned v první moment. V tu chvíli se mi nikam do zahraničí nechtělo a už vůbec ne zrovna do Německa – tehdy to pro mě byl symbol nudné a neatraktivní země, kde se mluví tou nelibě znějící řečí, kterou si matně pamatuju z hodin na gymnáziu. Ani v nejmenším mě nenapadlo, že bych mohla němčinu někdy potřebovat a už vůbec ne, že bych se ji někdy v životě mohla dobrovolně začít učit, a dokonce si ji zamilovat! Byla jsem vždy frankofil, studovala jsem a chvíli žila v Paříži a táhlo mě to spíš tímhle směrem.

Berlín nebyl moje vysněné město a moje začátky v něm byly těžké. Vadilo mi snad všechno, včetně počasí. Poprvé jsem sem přijela v létě: zatímco v Praze pražilo slunce a panovaly třicítky, v Berlíně foukal studený vítr, přšelo a bylo 17 stupňů. „Bývá tu i vedro,“ snažil se mi zlepšit náladu manžel, zatímco já se dívala zoufale na smutnou ulici z našeho bytu na Alice-Berend-Straße a pozorovala vrány, stále obyvatele parku Tiergarten.

Jak tady jenom vydržím žít? říkala jsem si. Nechá-pala jsem, co na tom Berlíně všichni mají. Divila jsem se těm zástupům Čechů, kteří v něm tak moc toužili žít, že doma klidně opustili kvalifikovanou práci a živili se třeba úklidem, jen aby byli ve svém vysněném Berlíně! „Uvidíš, jednou se ti nebude chtít zpátky do Česka,“ prorokoval mi tehdy manžel.

Nevěřila jsem, že se mi tam někdy bude líbit, že se naučím pořádně německy a že moje dítě bude mluvit německy lépe než česky. Nevěřila jsem, že v Berlíně někdy zažiju vedro a že si to tam zamiluju tak, že se nebudu chtít vrátit domů. A že se mi po Berlínu bude tak stýskat, že to doma několikrát obrečím. Berlín pro mě nebyla láska na první pohled, ale zato je to láska na celý život.

Mám proto jiný pohled na Berlín než Martin: vztah k městu jsem si budovala postupně. Doufám, že se nám oběma podaří v téhle knížce představit vám Berlín tak, jak se nedočtete v žádných průvodcích. A třeba se i z vás stanou jeho milovníci.

Protože na tom Berlínu prostě něco je...

Veronika Jonášová

Část I. Berlín

Berlín chudý a bohatý, rodící se a umírající

Paní Nuray vypadá jako kouzelná babička, ale v orientální verzi, řekněme z *Pohádek tisíce a jedné noci*. Navíc sedí na invalidním vozíku, na kterém krouží okolo davu pískajících a bubnujících demonstrantů. Kouzelný je ale v každém případě úsměv, se kterým odkudsi vyčaruje mísu vynikajících slaných koláčků podle receptury ze své rodné turecké Anatólie. A přitom mi říká: „Jo, chlapče, když ještě stála Zeď, to se nám to žilo.“

Nuray to neříká proto, že by trpěla „nostalgii“ – na Berlínskou zeď se desetiletí dívala ze západní strany. Už skoro 40 let je ale jejím domovem Kreuzberg. A to je víc než jen jedna z berlínských čtvrtí – Kreuzberg je celoněmecký pojem a také laboratoř, ve které je možné jako na dlani sledovat procesy, jež mění současný Berlín.

21. srpna 1961 nakreslil východoněmecký armádní geometr na berlínské chodníky a po okolních lesích čáru dlouhou 163 kilometrů. Jeho kroky následovali vojáci s ostnatým drátem. Vznikl základ toho, co se později stalo Berlínskou zdí. Kreuzbergu přiřkl osud jedné z nejuvchodnějších bašt Západu, přilepené ke Zdi tak těsně, že se

Paní Nuray na svém vozíku v čele demonstrace proti zvedání nájmu

v některých ulicích stačilo vyklonit z okna, aby se člověk ocitl nad pásmem smrti.

Ne každému se chtělo bydlet přímo u monstra z panelů a ostnatého drátu. Kolem Zdi vznikla periferie v centru města. Bydlelo se tu levně – i třeba právě v Kreuzbergu. Nízké nájemné lákaly přistěhovalce, etničtí Turci dnes tvoří třetinu ze 160 tisíc obyvatel čtvrti, které se běžně říká malý Istanbul. Najdete tu mimo jiné vynikající lázně Hammam a v místních plovárnách je s ohledem na muslimské obyvatele vyhrazeno běžně několik hodin týdně výlučně ženám.

Pád Zdi vše změnil. Z pohledu Nuray ne vždy k lepšímu. Pověst v tom nejlepší slova smyslu barevné, živoucí lokality z Kreuzbergu udělal jednu z nejmódnějších adres

v celém Německu. A ceny bydlení stoupají, v posledních letech až o pětinu za rok.

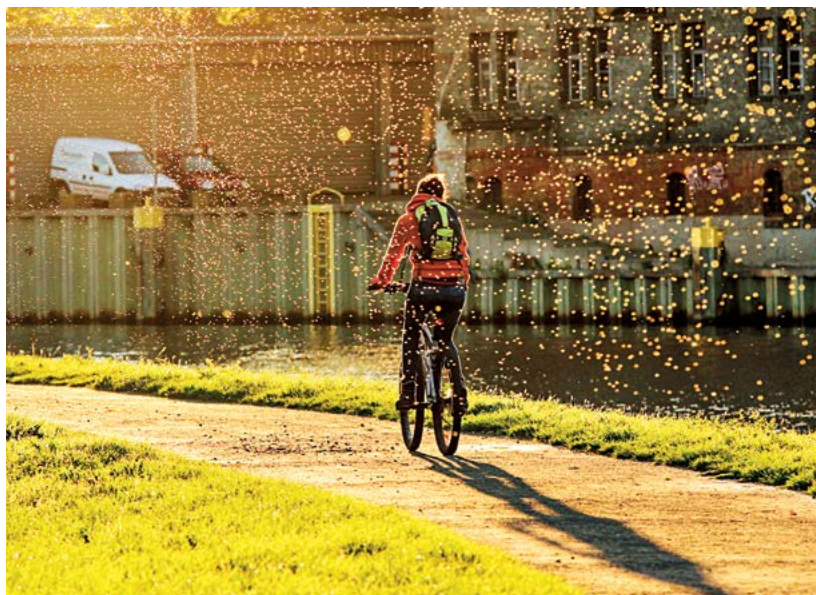
„Dům koupil nový majitel a chce po mně dvojnásobný nájem,“ stěžuje si Nuray. „To se mám stěhovat? Po čtyřiceti letech?“ Proto pravidelně vyráží do čela demonstrací proti zdražování a tzv. „gentrifikaci“, tj. vytlačování stávajícího obyvatelstva bohatými nájemníky.

Co platí pro Kreuzberg v malém, projevuje se ve velkém v celém Berlíně. Tohle město si sáhlo na dno. Dnes je ale v kurzu jako nikdy dřív. Láká, roste, nabírá na síle i lesku. A přesto v něm možná něco důležitého právě umírá.

Rozluštit Berlín

„Berlín je vlastně strašná díra.“ Je to vědomě svévolné a provokativní tvrzení. Tahle pulzující metropole největší evropské ekonomiky, továrna na módní trendy a miláček kumštýřů i turistů že je zapadák?

Něco na tom je. Příběh Berlína vypráví mimo jiné o vzestupu bezvýznamné osady na samé hranici křesťanské Evropy, historicky vzato ošklivého káčátka, navíc pronásledovaného osudovými ranami, zničeného válkou a sadisticky zraněného rozdělením. Příběh, který je zároveň jedním z nejlepších kódů k rozluštění hádanky jménem Berlín. Ne náhodou se v tomhle městě za okázalou krásou vždy skrývá kus ošklivosti, pod nablýskaným luxusem prosvítá ošuntělost a ve světácké melodii města zaznívají provinční tóny. Jenže právě to dodává Berlínu jeho jedinečnou a pikantní příchutí.

Kola a vodní kanály neodmyslitelně patří k Berlínu.

Chicago na Sprévě

„Hnízdo hluboko ve slovanských končinách.“ Tak mluvili o Berlínu ještě na konci 19. století němečtí intelektuálové zhýčkaní kultivovanými centry vzdělanosti v Porýní. Rozhodnutí udělat právě z Berlína hlavní město čerstvého vzniklého německého císařství dlouho naráželo na odpor.

V jednom měli nespokojenci pravdu. Berlín skutečně vznikl jako koloniální výspa, jako výsledek několikasetletého tažení germánských knížat, krok za krokem zatlačujících či pohlcujících původní místní obyvatele – Lužické Srby.

Slovanský Berlín

Jak hluboká je slovanská stopa v historii Berlína, si jeho obyvatelé mimoděk připomenou pokaždé, když vysloví jméno svého města. Oficiálnímu znaku s bojovně pózujícím medvědem, kterým se osada honosí už od 13. století, není co věřit, stejně jako odvozování jména Berlín od německého „Bär“ (medvěd). Ve skutečnosti má název své kořeny v nelibě znějícím slovanském výrazu „berl“. To neznamena nic lákavějšího než bažinu – což se pochopitelně hodilo pro reprezentaci středověkého městského patriciátu stejně málo jako pro marketingové kampaně moderní metropole. Zjevně slovanský původ mají ostatně jména řady berlínských čtvrtí – Spandau, původně mocné slovanské hradiště Špandava, nebo Köpenick (Kopník), jedna z vůbec nejdéle obydlených oblastí regionu a dnešní bašta berlínských skinheadů.

Stejný původ má i jedno z nejpoblábnějších slov současné berlínštiny: „Kiez“. Dnes na něj narazíte na každém rohu. Máloco je tak trendy jako jíst, nakupovat a chodit za kulturou „v Kiezu“ (u sebe), ve čtvrti, kde ten či onen Berlíňan bydlí. Slovo „Kiez“ má mazlivý a chlubitivý nádech, naznačuje, že není třeba trmácet se do turisty přeplněného centra, když všechny radosti života jsou v tomhle městě přece vždycky za rohem. Mállokterý Berlíňan ale ví, že zhruba před 1500 lety Slované tímhle slovem označovali rybářské osady na březích řek Sprévy, Havoly a Dahme.

Jestliže je dnes Berlín mimořádně přitažlivý pro mladé, je to možná důsledek podvědomě vnímané příbuznosti. I Berlín je v podstatě adolescent.

Kdo měl tu smůlu a musel se do Berlína vydat například v polovině 17. století, tomu nezbylo než nejdříve překonat děsivě pusté braniborské pláně připomínající poušť nejen svým písčitým podložím. O vylidnění se postarala vojska třicetileté války, jejichž tažení v Braniborsku si nezdala s genocidou a připravila o život skoro polovinu obyvatel. Lidské osady vystřídaly mohutné smečky hladových vlků. Plaché šelmy se ostatně na braniborský venkov opět vrátily po pádu Berlínské zdi, v důsledku rychlého vylidňování východoněmeckého venkova, jehož obyvatelé (a v první řadě obyvatelky) se spěšně stěhovali na Západ.

Když měl poutník trudnou pouť přes Braniborsko za sebou, našel sotva devět set domů a v nich pouhých šest tisíc obyvatel. V tehdejší Praze jich žil víc než čtyřnásobek. Není divu, že středověká čtvrt Berlína, tzv. Nikolaiviertel v okolí nejstaršího berlínského kostela svatého Mikuláše, vyhlíží ve srovnání s Paříží, Prahou nebo Krakovem chudičce a tak trochu legračně. K posledně jmenovanému dojmu notně přispěl i krok úřadů NDR, které nechaly válkou zdevastované historické domy zrekonstruovat za použití snad nejméně autentického materiálu – panelů.

Éra Fridricha II. Velikého a jeho následovníků přinesla městu poprvé rozkvět, který stál za řeč. Malému centru v okolí dnešní Humboldtovy univerzity dala do vínku klasicistní čistotu a eleganci, jež se v současnosti opět namáhavě klube na světlo zpod pavučin lešení a jeřábů doprovázejících nekonečný sled rekonstrukcí. Velkoměsto Berlín ve své současné velikosti se ale doopravdy začalo rodit teprve po sjednocení Německa

v roce 1871. Zato plnou parou. Status metropole právě vzniklé říše mu dodával dynamiku, díky níž si získal pověst „německého Chicaga“.

Poctěn nenávistí

Berlín se může pochlubit prominentními nepřáteli – dvěma z nejhorších vládců, jaké kdy Německo mělo.

Jako první si ho z duše ošklivil infantilní milovník uniforem císař Vilém II., který vešel do dějin jednak svým absurdně trčícím „vilémovským“ knírem, jednak svým neblahým podílem na rozpoutání 1. světové války. Pro naivní arcikonzervativismus jeho duše zmučené tělesným znetvořením (po těžkém porodu měl levou ruku zdeformovanou, nefunkční a o 15 centimetrů kratší než pravou), nešťastným dětstvím a zločinně lhostejnou matkou bylo nejameričtější a nejsvobodomyšlnější německé město zosobněním všeho, co si ošklivil.

Vedle bytostného zpátečnictví se mocnář vyznačoval i hyperaktivním všeználkovstvím. O jeho sebestřednosti si Berlíňané vyprávěli dokonce anekdoty; podle jedné záviděl panovník na pohřbu mrtvole její prominentní roli při obřadu. Císař se snažil promlouvat v podstatě do všeho, divadlem počínaje a architekturou konče. Ve městě se s jeho podporou rozmohl mor monumentálního historismu. Říkalo se, že architekti postaví hrubou stavbu a pak se teprve majitele zeptají, z které epochy si mají zapůjčit fingované autentický kabát, aby ho budově navlékli.

Zároveň ale město dohánělo zpoždění. Vznikla do dnes funkční síť městských vlaků, tzv. S-Bahnu, a v roce

1871 konečně i účinná kanalizace, díky níž se Berlín zbavil zápachu pověstného v celé Evropě, který do té doby mimo jiné nutil obyvatele k neustálému kouření, a to i během jídla. Ztrojnásobení počtu obyvatel dodalo Berlínu obrovskou energii. Zrodil se noční Berlín, mondénní, volnomyšlenkářský a dodnes inspirující. Z rychle rostoucích, beznadějně přečpaných a z hygienického hlediska katastrofálně zanedbaných dělnických čtvrtí na severu (Wedding, Pankow) se stala zatvrzelá bašta sociálních demokratů a komunistů.

Dost důvodů, aby Berlín upřímně nenáviděl Adolf Hitler. Za megalomanským plánem nacistického vůdce na přestavbu Berlína v nové hlavní město s názvem Germania byly nejen reprezentativní úmysly, ale taky touha od kořene vyvrátit a nově přebudovat to otravné semeniště liberálů, homosexuálů a komunistů.

Devastaci nakonec Hitler Berlínu přinesl, byť jinak, než zamýšlel. Ačkoliv Berlín nebyl v květnu 1945 nejzničenejší město v Německu, z ran utržených za války se nikdy nevzpamatoval. Procházka po ulicích znamená nacházet znovu a znovu trhliny v původní zástavbě, zaplněné s větším či menším vkusem.

Zlaté chudé časy

„Berlín je chudý, ale sexy.“ Tolik dnes už okřídlený výrok dlouholetého starosty Berlína Klause Wowereita. Z jeho úst zněla tato věta pravda trochu jako z nouze ctnost, zvláště proto, že tak komentoval svou zdlouhavou a ve výsledku neúspěšnou snahu konsolidovat městské finance a oživit chřadnoucí hospodářství.

Pokud toužíte po nablýskaných bulvárech, ze kterých číší bohatství, lépe pořídíte v Hamburku nebo v Mnichově. Berlín je jako jediné hlavní město Evropy v průměru chudší než zbytek země. Ještě v roce 2014 tu vládla jedenáctiprocentní nezaměstnanost. Bohatý kulturní život a obří reprezentativní stavby Berlína, včetně katastrofálního projektu nového berlínského letiště, dotuje zbytek Německa obrovskými částkami.

Silně se na tom podepsala abnormální situace města za studené války. Berlín byl nejen rozdělený mezi Východ a Západ, ale byla to taky enkláva, ostrov obklopený východním Německem a obklíčený sovětskou armádou. Do zbytku západního Německa to byly tři hodiny autem po dálnici lemované ostnatým drátem.

Pocit života v obklíčení si nezamíloval každý. Ze Západního Berlína utíkaly nejen jednotlivci, ale i velké firmy. Bonnská vláda se tomu snažila čelit nižšími daněmi, a dokonce dotacemi, které dostával každý, kdo byl ochoten v Berlíně žít. Přestěhovat se do Západního Berlína navíc znamenalo vyhnout se povinné vojenské službě. To všechno lákalo do města zvláštní typ přistěhovalců – bohémy, punkery, umělce. Užívali si laciného života a štědré státní podpory umělecké činnosti. Squatteré nacházeli v rozděleném městě desítky prázdných domů, o které jejich majitelé nestáli.

Chudý, ale sexy. Starosta a bonviván Klaus Wowereit dobře symbolizoval své město.

Klaus Wowereit

Klaus Wowereit stál v čele Berlína přes 13 let a už za svého mandátu se stal živoucí legendou. Prostořeký starosta s pověstí bonvivána a milovníka nočního života byl jedním z prvních špičkových německých politiků, který se přiznal k homosexualitě, a to se vši hrdostí:

„Ich bin schwul – und es ist auch gut so.“ Tedy volně parafrázováno: „Jsem teplej – a je to sakra dobře.“ Jak berlínské. Podle očitých svědků visela na zdi jeho soukromé kanceláře parafráze slavného výroku J. F. Kennedyho.

„Ich bin ein Berliner!“ (Jsem Berlíňan!) bylo pozměněno na „Ich bin an Berliner!“ (Jsem na Berlíňany!)

Hledám byt v ghettu, zn.: spěchá

Donedávna vedl hitparádu nejoblíbenějších berlínských čtvrtí jednoznačně Prenzlauer Berg, východoberlínská čtvrť kdysi těsně přiléhající k Berlínské zdi. Zdejší byty zakonzervované ve své tradiční podobě s vysokými stropy, dřevěnými podlahami, a dokonce i s kamny na uhlí namísto ústředního topení zaplavila po jejím pádu vlna kumštýřů, studentů a volnomyšlenkářů. Měli spoustu nápadů a hluboko do kapsy.

Prenzlauer Berg jako nejoblíbenější čtvrť německé bohémy je ale stále víc „de mode“. Nový šampion se jmenuje Neukölln. Ano, ten Neukölln, který se dostal i do českých médií jako nejproblémovější čtvrť Německa, jako

berlínský Bronx, semeniště kriminality a základna islámských radikálů.

V Neuköllnu žije 49 národností – přistěhovalci a jejich potomci budou brzy tvořit polovinu obyvatel. V severním Neuköllnu už mají dávno většinu a v některých tamních třídách neumí devět z deseti žáků dobře německy. Nápisy na vývěsních štítech jsou zcela běžně v turečtině nebo arabštině. Rušné ulice sice lemuje jeden stánek s občerstvením za druhým, ovšem sehnat tradiční berlínské pochoutky z vepřového masa, jako je Currywurst nebo karbanátek, není snadné.

V roce 2012 vydal místní starosta Heinz Buschkowsky knihu *Neukölln ist überall* (Neukölln je všude). Poměry ve své čtvrti kritizoval nemilosrdně a hořce. První na seznamu těch, kteří mu pijí krev, byli přistěhovalci muslimského vyznání. Mluvil o nezaměstnanosti, o zneužívání sociálních dávek, o drogách a kriminalitě.

Z knihy se načas stalo v Německu téma číslo jedna a my se museli dlouho snažit, než se nám podařilo přemluvit starostu k rozhovoru. Přijal nás maličký mužík s velikým břichem a přísnýma očima za zlatými brýlemi – politik s vizáží akurátního gymnaziálního ředitele. Nad pracovním stolem mu ale visela fotografie, která strohý dojem narušovala: Buschkowsky na ní vypadal jako maharádža, oblečený do turbanu při otevírání zdejšího hinduistického chrámu. Ve své čtvrti, které toho tolik vytýká, byl velmi oblíbený, byť to byl často cit v trochu bizarním hávu. Starosta rád vypráví, jak mu mladiství chovanci pastáku, který přišel navštívit, halasně nabízeli, že zmlátí, kohokoliv bude chtít. Klidně i zadarmo.

Během rozhovoru si Buschkowsky znovu postěžoval na muslimské, a zejména arabské obyvatele. Na otázku, jestli je

Jiná tvář čtvrti s pověstí ghetta. Obyvatelé Neuköllnu přímo v jednom z exponátů výstavy pod širým nebem s názvem 48 Neukölln

tedy v Neuköllnu bezpečně, nebo ne, ale pohoršeně zamžoural zpoza brýlí: „Copak jste sem přijeli obrněným autem?“

Tak zlé to v Neuköllnu opravdu není. Na to, že si po celé Evropě získal pověst bezmála ghetta, se mu až podezřele dobře daří v jednom důležitém ohledu – v obchodech realitních makléřů.

Ano, v některých ulicích je hluk, občas špína, někoho může znervózňovat vtíravý pocit, že se ocitl na Blízkém východě. Komu se tohle příčí, ten se tu nepochybně bude cítit nesvůj. Je tu velmi problémová mešita, kolem které oscilují místní radikálové. Několik rabínů doporučuje nosit tu pro jistotu jarmulku. Jenže: je tu také jiný, mladý rabín, který proti tomu ostře protestuje a založil

Pestré satelity, naladěné nezřídka na turecké televizní kanály.
Jedna z tváří přistěhovaleckého Berlína

v Neuköllnu židovsko-muslimskou organizaci na důkaz toho, že i jako Židovi se mu tu žije dobře. A zjevně není jediný, nejen co se Židů týče.

Přes všechny své problémy, přes pověst novodobého Babylonu (nebo možná právě kvůli ní) chce žít v Neuköllnu stále víc lidí. Nájmy tu v roce 2012 vzrostly o celých 40 procent. A stejně jako do Kreuzbergu ani sem nemíří jen přistěhovalci, aby z jedné z nejhudších oblastí Německa udělali definitivně ghetto. Přicházejí studenti, umělci, ale taky rodiny s dětmi.

Houpačky a drogy

Neméně typický je příběh Zhořeleckého parku (Görlitzer Park). Leží na rozmezí Neuköllnu a Kreuzbergu a dřív patřil k nejelegantnějším zeleným plochám ve městě. Teď patří dealerům drog. Skupinky chlapíků, původem takřka výlučně z černé Afriky nebo z Karibiku, nabízejí marihuanu každému, kdo jde kolem. Jejich „kolegové“ jezdí po parku na kole a brilantně „nabízejí“ za jízdy. Policie si s nimi dlouho nevěděla rady, hlavně kvůli prostému, ale účinnému systému: dealer u sebe žádné drogy nemá a posílá klienty za svým komplicem, který má čas zmizet, když se objeví policejní hlídka. Navíc, pokud se za ním zlákaní turisté do nějakého pustého dvora vypraví, dostanou za své peníze místo marihuany v lepším případě drcený šerík, v horším pár facek.

Zdalo by se, že Görlitzer Park bude každého slušného Berlínšana odpuzovat. Jenže pár metrů od dealerů dovádějí děti na jednom z nejoblíbenějších dětských hřišť ve městě.

Návštěvu „Görli“ doporučují turistům i některé cestovní kanceláře. Kontrasty, bez kterých se pravá idyla současného Berlína neobejde.

Velké stěhování

Rok po svém setkání s Nuray znovu procházím kolem stanice Kottbusser Tor, srdce Kreuzbergu, kde turecká babička svého času demonstrovala. Teď už po protestech není ani stopy. I když přece: nedaleko stanice metra narážím na Zed' pokrytou monumentálním graffiti v nadživotní velikosti. Vévodí mu Nuray se svým vozíkem. Ona sama ale ve své milované čtvrti nezůstala. Stěhování se nevyhnula, stejně jako tisíce dalších. Berlín vstupuje do nové éry. Stává se z něj bohatší a „normálnější“ město. Pro někoho to znamená zánik jeho kouzla, nebo aspoň jeho části. Stejně tak ale platí jiný, hojně rozšířený názor: že tohle město, které dějiny střídavě drtily a zdvihaly k nebesům, už stačilo nabrat dostatečné zásoby šarmu, aby se do něj návštěvník i dnes mohl ponořit až po uši, nechat se jím prodchnout a odjet tak trochu... jako Berlíňan.

Od kopule ke kupoli aneb Temná minulost a světlá budoucnost vládní čtvrti

Mají na sobě ošoupané, hnědé kombinézy a unaveně sedí v písku u železniční trati. Na první pohled parta stavebních dělníků. Jedna věc je ale nápadná: nikdo z nich nekouří. Možná proto, že musí být fit. Anebo proto, že pár metrů od nich leží 125 kilogramů trhaviny. Je sice pravda, že ji do ocelového těla bomby usadila sovětská dělnice kdesi za Uralem už před víc než 70 lety. To ale nic nemění na tom, že by tenhle zrezivělý ocelový doutník i dnes dokázal spolehlivě roztrhat nás, co ho s fotoaparáty a mikrofony zvědavě okukujeme, a návdavkem zabít i nájemníky pár set metrů vzdálených, teď evakuovaných domů. Ta skupinka čtyř umouněných chlapíků jsou hrdinové dnešního Berlína, pyrotechnici, kteří takřka denně likvidují zlo z minula. Zlo, které se znovu a znovu vynořuje z městského podzemí.

Před chvílí mi šla z hluku a zmatku hlava kolem; natáčeli jsme houkající policejní auta a vystrašené lidi, které záchranáři vyváděli z jejich bytů ohrožených explozí. Oproti tomu je tahle scéna až přízračně klidná. Beze spěchu si spolu se skupinkou ostatních novinářů, které berlínská

policie na místo pozvala, natáčíme zneškodněnou roznětku. Znudění zvukaři usazení do půlkruhu bez obalu zírají na Dianu Magnayovou. Blondátá hvězda televize CNN se ladně prochází okolo kráteru a vykládá americkým divákům historku o sovětském pilotovi, který se v závěrečných dnech druhé světové války pokusil touhle nadílkou trhavin zničit koleje v jednom z posledních míst, kde se ještě bránily zbytky Hitlerovy armády.

Pyrotechnici

Pyrotechnici patří ke koloritu Berlína, stejně jako časté poplachy, při kterých nechávají vyklízet celé čtvrti s tisícovkami obyvatel. Najdou okolo 50 tun bomb ročně, a i když jich od konce války zneškodnili skoro dva miliony, podle odhadů na ně pod povrchem Berlína čekají dalších zhruba tři tisíce nevybuchlých válečných suvenýrů. O práci se jim zčásti postaralo spojenecké velitelství, které nechalo americké a britské bomby testovat na kamenité půdě hornatého Skotska. Do písčitého podloží Berlína se tudíž zhruba každá druhá zaryla bez výbuchu.

Vyšplhám se na železniční násep, rozhlédnu se a dochází mi, že kdyby někdo do té díry v písku, která zbyla po bombě, zapíchl obří kružítko a opsal kružnici o poloměru zhruba tří kilometrů, obkroužil by tak historické centrum Berlína. Kráter po pumě jako pupek města? Pochopitelně, vždyť jsme v Berlíně. A to, že před sebou vidím futuristickou siluetu berlínského hlavního nádraží a hned vedle

ostrůvky křovím zarostlé, neutěšené planiny, je také na-prosto trefné.

Donedávna platilo, že kdo hledal centrum Berlína, našel pustinu. Nejdřív berlínskou vládní čtvrt zpusťovala válka, poté město bez milosti přeřala Zeď a zanechala jizvy i na těch nejcitlivějších místech. Pamětníci si vzpomenu na výklenek v pásmu smrti, který obklopoval sotva pár desítek metrů vzdálenou Braniborskou bránu. Přesunutím metropole Spolkové republiky do Bonnu navíc západ Berlína přišel o status hlavního města a spolu s ním i o potřebu reprezentativní pompy.

Přinejmenším od 20. června 1991 je všechno jinak. Po vzrušené debatě v parlamentu se Berlínu vrátily epolety hlavního města sjednoceného Německa. A brzy bylo jasné, že na lesku se ve staronové metropoli šetřit nebude. Spolu s architektonickým fačováním ran na srůstajícím městském organismu vznikalo i zmrtvýchvstalé centrum moci, která si po desítkách let přežívání v pozici poníženého osobuje právo mluvit do světového dění. Aby to mluvení mělo dostatečně působivé kulisy, začaly se na holé pláni v ohbi Sprévy vršit beton, ocel, sklo a prostavěné miliardy.

To vše dohromady dělá z procházky po vládní čtvrti kličkování mezi soudobými monumenty a troskami neveselé minulosti. Na vnímavého návštěvníka číhá dočasná schizofrenie, rozdvojení osobnosti, která se pohybuje zároveň na povrchu, v Berlíně dneška, a zároveň v podzemí, které sice není vidět, ale jako každý dobrý poltergeist je pořád přítomné a čas od času natropí v duši turisty trochu nepořádku.

34 Párek v rohlíku, Pračka a spol.

Není lepší výchozí bod pro takovou procházku než místo, které je pro velkou část turistů z Česka tak jako tak vstupní branou do města: berlínské hlavní nádraží. Dnes je to úchvatná budova ze skla a oceli, které na působivosti neubírá ani přezdívka Párek v rohlíku. Tu si od ironických Berlíňanů vysloužila kvůli rovným rampám kolejišť, jež se zanořují do oblých nástupních hal.

V místech, kterými dnes projde denně na tři sta tisíc cestujících, projížděly vlaky ještě v polovině 90. let bezútesnou plání. Až do roku 1989 leželo nádraží, tehdy ještě pod jménem Lehrter Stadtbahnhof, na dohled od pásma smrti. Nedaleko stály rampy obsazené těžce ozbrojenými východoněmeckými vojáky s rozkazem střílet na své spoluobčany, kteří by snad chtěli na Západ uprchnout na střechách vagonů.

Když vyjdete z nádražní haly směrem na jih, otevře se vám pohled, který jinak ze světových metropolí nabízí snad pouze Washington; obrovská plocha, na které se tyčí téměř výlučně jen monumentální vládní budovy. Cesta ke kancléřství vede přes travnaté prostranství, kde dnes Berlíňané běhají, tátové s dětmi pouštějí draky a zahraniční korespondenti se scházejí, aby si ve stínu kancléřčina sídla zahráli fotbal.

Za řeku se dostanete přes Moltkeův most, který průvodci označují za nejkrásnější v Berlíně. Měřeno standardem Karlova mostu je to spíše nehezka lávka z načervenalého kamene a několika nevydařenými sochami gryfů. Ten nejzajímavější ovšem stojí nikoliv na mostě, nýbrž pod ním, s napůl ustřelenou hlavou. Úraz utrpěl ve dnech, kdy přes trosky právě tohoto mostu přešel pod palbou

↑↑ Brána do města z ocele a skla. Nové berlínské Hlavní nádraží

↑ Jen pro vyvolené. Lávka přes Sprévu pro zaměstnance kancléřství

Podle Berlíňanů je to „Pračka“. Kancléřství sjednoceného Německa ve večerním osvětlení

Michail Petrovič Minin. Právě velitel výzvědného oddílu Rudé armády poté donesl rudý prapor na střechu jen do pár set metrů vzdáleného Říšského sněmu, zatímco ve sklepích budovy se ještě bojovalo. Další dva dny trvalo, než armádní fotograf při fingovaném opakování tohoto hrdinského činu působivě zachytil úplně jiné vojáky, a vytvořil tak jednu z nejslavnějších ikon 20. století.

Na další přechod přes řeku, štíhlou lávku, která se elegantně klene přes Sprévu jen několik desítek metrů dál po proudu a ústí přímo do areálu kancléřství, raději zapomeňte. Po způsobu čínských císařů je vyčleněna jen pro kancléřku a její podřízené. Jako drobná msta za tuto výlučnost působí přezdívkou, kterou Berlíňané vymysleli

pro nové, pompézní sídlo hlavy německé vlády – Pračka. Jeho oblé a průhledné průčelí skutečně připomíná obří prosklená dvířka pračky. Kolemjdoucím otevírají skleněné plochy pohled hluboko do vládních pracoven, jako by chtěl architekt naznačit, že špinavé prádlo světové politiky se tu nepere.

Kopule první: Graffiti z války a německý

Jára Cimrman

Vedle starořímského Senátu je to zřejmě nejhůře zkoušený parlament světa. Bývalý Říšský sněm měl už mnohokrát namále. Symbol toho, co považovali za bezcennou žvanírnu, vypálili v roce 1933 s největší pravděpodobností Göringovi pohůnci, kteří do budovy pronikli dodnes existující podzemní chodbou. Nacistický parlament se poté přesunul do budovy Krollovy opery, ovšem bez levicových poslanců, kterým nacisté dali – slovy tehdejšího ministra vnitra – „v koncentračních táborech šanci opět se naučit poctivé práci“.

Na konci války se ve sklepích budovy do posledního dechu bránily nacistické jednotky, v první řadě francouzští dobrovolníci z oddílů SS. Na desítky let se bývalý Říšský sněm změnil v napůl nefunkční trosku, která nakukovala přímo přes Berlínskou zeď. Po znovusjednocení stáli Němci před otázkou, jak vykročit do nové éry se starým parlamentem a jeho nevábnou minulostí. A rozhodli se natáhnout mu čepici.